

Basarabeni în viziunea administrației românești în a doua jumătate a anului 1941

Diana DUMITRU

Abstract

This chapter delineates the ambivalent perception of Bessarabians by the representatives of the Romanian administration after June 1941. The resentment accumulated by Romanian officials, as a result of loss of Bessarabia to the USSR in 1940, aggregated with the broader fear of the Soviet state, and marked their attitude toward the population of Bessarabia once the province was returned to Romania in the summer of 1941. While the population was still viewed as an integral part of the Romanian nation, their mentality and their devotion towards the Romanian state were considered corrupted by the influence of communist ideology and Soviet egalitarian milieu. Correspondingly, Bessarabians were blamed for losing their sense of being Romanians and the atrophy of sentiments of discipline, respect, and hierarchy under the rule of the Soviet Union. Still, the Bessarabian Romanians were regarded as the most trustworthy social category, compared to other indigenous ethnic groups which, were suspected of anti-Romanian feeling and deemed to share an affinity for the Soviet regime. In the views of Romanian authorities, the Bessarabians could be brought back to normality through a process of “rehabilitation.” Until then, the population of Bessarabia could not enjoy the complete trust and had to be administered by devoted elements, predominantly functionaries originating from the Old Kingdom, or verified member of the Bessarabian elites who took refuge to Romania after the Soviet annexation from 1940¹.

Istoria tumultuoasă a Basarabiei a pus o amprentă profundă asupra identității locuitorilor acesteia și le-a creat adeseori o imagine greu de înțeles în ochii autorităților ce guvernau acest ținut de-a lungul diverselor perioade istorice². Suferind fracturi și stratificări culturale marcante³, uneori contradictorii, sentimentul de apartenență al basarabenilor a suscitât suspiciuni atât din partea guvernărilor de factură imperială, cât și a administrației românești. Problema presupusei lipse de loialitate a populației teritoriului dat față de administrațiile respective explică

---

¹ Articolul dat a fost publicat inițial în revista *Pontes. Review of South East European Studies*, no. 5, 2009, p. 177-194.

² O serie de articole ce țin de problema identității basarabene pot fi găsite în lucrarea *Basarabia. Dilemele identității*, Editată de Flavius Solomon, Alexandru Zub, Iași: Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 2001.

³ George Ciorănescu, *Bessarabia, Disputed Land between East and West*, Muenchen, 1984.

eforturile întreprinse de acestea în sensul „reeducării” civice, naționale și morale a basarabenilor.

Lucrările istorice din perioada sovietică au excelat în denunțarea „românizării” populației basarabene în perioada aflării sale în componența României mari,⁴ precum și în avansarea argumentelor în susținerea tezei privind existența identității naționale moldovenești⁵. Mai recent, o serie de publicații au denunțat întreprinderile de manipulare a identității basarabenilor de către administrațiile țaristă și sovietică⁶. După 1991, Republica Moldova a devenit terenul unor confruntări cu caracter politic în chestiuni ce vizează probleme istoriografice și educaționale, ce au drept miză identitatea locuitorilor acesteia⁷.

Articolul de față nu pretinde să se includă în dezbaterile pe aceste teme, precum nici nu intenționează să furnizeze argumente istorice și politice părților implicate în disputa referitoare la identitatea basarabenilor. El își propune scopul modest de a analiza una din multiplele fațete ale imaginii basarabenilor descoperite de diferiți autori de-a lungul istoriei. Ne-am propus să analizăm imaginea basarabenilor în viziunea administrației românești din 1941 din motivul că această temă nu s-a bucurat de multă atenție din partea cercetătorilor, în ciuda abundenței documentelor păstrate în arhivele românești și moldovenești pe acest

⁴ S. Brysiakin, *Kul'tura Bessarabii v 1918-1940 gg*, Kishinev, 1978; S.K. Brysiakin, M.K. Sytnik, *Torzhestvo istoricheskoi spravedlivosti*, Kishinev, 1969; A. Dolinik, *Pod vlastiu rumynskikh boiar*. Moskva, 1945; V. Lungu, *Politika terrora i grabezha v Bessarabii (1918-1920 gg)*, Kishinev, 1979; S. F. Kustribova, *Polozhenie trudiashikhhsia i demograficheskie protsessy v gorodakh Bessarabii (1918-1940)*, Kishinev, 1977.

⁵ A.M. Lazarev, *Moldavskaiia sovetskaia gosudarstvennost' i bessarabskii vopros*, Kishinev, 1974; *Împotriva falsificatorilor burgheji ai istoriei și culturii poporului moldovenesc*, Chișinău, 1974; V. Stati, *Limba moldovenească și răuvoitorii ei: împotriva falsificatorilor burgheji ai dezvoltării limbii moldovenești*, Chișinău, 1988.

⁶ Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940)*, Chișinău, 1992; W. P. van Meurs, *The Bessarabian Question in Communist Historiography. Nationalist and Communist Politics and History Writing*, Chișinău, Arc, 1996; Charles King, *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*, Chișinău, Arc, 2002; Klaus Heitmann, *Limbă și politică în Republica Moldova*, Chișinău, 1998; Doru Mihăiescu, *Basarabia și Bucovina (pornind de la numele lor)*, Iași, 2000.

⁷ Mircea Snegur, „Republica Moldova este țara tuturor cetățenilor săi”, în *Pământ și oameni*, 12 februarie 1994, p. 3, Mihai Cimpoi, *Basarabia sub steaua exilului*, București, 1994; Anatol Petrencu, *În serviciul zeiței Clio*, Chișinău, 2001; Ion Eremia, *Falsificarea istoriei sau „Fenomenul Stati” în Republica Moldova*, Chișinău, 2003. Pentru o mai bună cunoaștere a confruntărilor ce au loc la acest capitol în școlile din Moldova vezi articolele semnate de Elizabeth Anderson: „Don't Falsify Our History! Moldovan Teacher and Student Reaction to State Proposed History Courses”, *Nationalisms Across the Globe: An Overview of Nationalisms in State-Endowed and Stateless Nations*, Vol. I, *Europe*, Poznan, The Polish Academy of Sciences, 2005; Anderson Elizabeth A., „Backwards, Forwards, or Both? Moldovan Teachers' Relationship to the State and the Nation”, *European Education*, 2005, vol. 37, nr. 3, p. 53-67.

subiect⁸. Anul 1941 reprezintă o perioadă crucială și de maximă intensitate în istoria statului român. Cu toate acestea, el este studiat mult mai puțin de către istorici decât anul 1940. Anume odată cu începerea războiului cu URSS, conducerea statului românesc face anumite bilanțuri și, concomitent, lansează niște proiecte de viitor, de mare însemnătate pentru toată țara, dar și pentru Basarabia în particular. Vechile ranchiune, apărute în sînul administrației românești mai ales în urma cedării Basarabiei în iunie 1940, au influențat crearea unor proiecte ce vizau populația acesteia, în condițiile în care se prevedea o redobîndire durabilă a acestui teritoriului. În acest context, modul în care era privită populația basarabeană de către administrație urma să constituie fundamentul noii construcții sociale preconizate în teritoriul dat și, totodată, urma să stabilească locul și rolul definitiv al basarabenilor în societatea românească.

Ne propunem așadar să scoatem în evidență imaginea pe care și-a format-o administrația românească despre basarabeni începînd cu iunie 1941. Pentru atingerea acestui obiectiv am analizat o serie de documente de arhivă ce conțin referiri făcute de reprezentanții administrației civile și militare a Basarabiei, inclusiv de guvernatorul provinciei, la populația civilă din Basarabia rămasă sub ocupație sovietică între iunie 1940 și iunie 1941. Majoritatea materialelor utilizate pentru acest studiu provin din fondurile Arhivelor Ministerului Apărării Naționale a României, din Arhivele Naționale ale Republicii Moldova și din unele arhive regionale din Ucraina.⁹

Între diverse regiuni istorice ale României au existat întotdeauna diferențe culturale, etnice sau de alt ordin. În ciuda acestui fapt (sau poate datorită lui), nu s-au creat unități administrative mari viabile, pentru a se evita formarea unor identități regionale puternice.¹⁰ Cu toate acestea, remarcăm că în perioada studiată în Basarabia este instaurată o ordine ce se deosebește radical de situația din restul țării. Astfel, prin decizia Mareșalului Ion Antonescu, Generalul C. Gh. Vociulescu devine guvernatorul Basarabiei, răspunzător doar în fața Mareșalului și cu împuterniciri deosebite, ce presupuneau inclusiv prerogativa de a anula legile țării pe teritoriul guvernat, dacă interesele naționale ar cere-o.¹¹

⁸ Autorul prezentului articol cercetează cheștiunea Holocaustului în România; mai multe materiale de arhivă citate fac referință la aceste evenimente.

⁹ Materiale date au fost cercetate la Muzeul Memorial al Holocaustului din Washington (în continuare -USHMM), care păstrează o colecție importantă de documente provenite din diferite arhive europene, referitoare mai ales la perioada anilor celui de-al Doilea Război mondial.

¹⁰ Pentru o analiză minuțioasă a mișcărilor regionaliste și a eforturilor de construire națională în România Mare, vezi lucrarea Irinei Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania: Nationalism, Nation Building, and Ethnic Struggle. 1918-1930*, Cornell University Press, 1995.

¹¹ Anatol Petrencu, *Basarabia în al doilea război mondial, 1940-1944*, Chișinău: Lyceum, 1997, p. 245; *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri: guvernarea lui Ion Antonescu. 5 octombrie*

Circulația bunurilor și oamenilor între Basarabia și restul României a fost puternic restrânsă, propunându-se să se ridice un zid impenetrabil între acestea.¹² Din primele zile ale războiului cu URSS, Antonescu cere departamentelor și ministerelor să numească în Basarabia și Bucovina funcționari competenți. Iar pentru a încuraja funcționarii să plece cu lucrul în aceste provincii periferice se preconiza o creștere a salariului cu 30% precum și accesul la magazine speciale create pentru aprovizionarea funcționarilor cu mărfuri deficiente în aceste regiuni.¹³ Deseori funcționarii și militarii regăteni numiți în Basarabia după iunie 1941 aduc cu sine anumite opinii și atitudini, caracteristice grupului lor social. Ele reflectă totodată, în linii generale, imaginea sincretică pe care o au basarabeni în sînul societății românești la acel moment.

O serie de factori obiectivi contribuie la crearea și la difuzarea acestei imagini specifice a basarabenilor pe care o atestă documentele de arhivă din 1941. În majoritatea documentelor, populația basarabeană era privită mai ales din perspectiva gradului de devotament manifestat de aceasta față de administrația românească restabilă. Indiscutabil, basarabeni erau priviți de către reprezentanții administrației românești ca parte componentă a națiunii românești, compatrioți cu frații lor de peste Prut. Acest fapt era acceptat ca un adevăr incontestabil. Anume din această cauză în majoritatea documentelor, etnicii români din Basarabia erau remarcați și scoși în evidență în raport cu alte grupuri etnice conlocuitoare din teritoriu. În numeroasele documente ce examinează starea de spirit a românilor din Basarabia se subliniază că anume românii basarabeni au manifestat cea mai mare bucurie la reinstalarea autorităților românești:

„În toate localitățile de peste Prut, pe unde unitățile noastre au trecut, populația românească a primit cu foarte mare bucurie și mulțumire sufletească, atât Armata Română, cât și cea Germană. La trecerea prin sate, unitățile au fost primite cu flori și urale. Pe fețele tuturor se citea bucuria de a fi scăpat de jugul rusesc... Populația românească a primit ca o binefacere și cu un accentuat entuziasm intrarea trupelor Române în Basarabia.”¹⁴

O notă emisă de Armata a 3-a vine să fortifice, într-un limbaj propagandistic sclipitor, o opinie predominantă în cercurile militare românești:

„Nu putem să nu remarcăm mîndria și satisfacția ostașului român care nu numai au desrobit pe frații noștri din Bucovina și Basarabia, dar au și înfipt prin

---

1941- ianuarie 1942, Vol. V, București, Arhivele Naționale ale României, 2001, p. 442-444.

¹² *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri: guvernarea lui Ion Antonescu. 3 aprilie- iunie 1941*, București, 1999, p. 597; *ibidem*, Vol. IV, p. 200.

¹³ *Stenogramele...*, Vol. III, p. 645; *ibidem*, Vol. IV, p. 566, p. 601, p. 607; *ibidem*, Vol. VI, p. 456.

¹⁴ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Armata a 3-a”, Inventar nr. S/6776, rola nr. 352; Raportul Secției a 2-a a Armatei a 3-a din 8 iulie 1941; USHMM, RG-25.003, rola 18.

jertfa lor tricolorul românesc, departe, pe meleagurile Ucrainei, stăpinită până deunăzi de caracatița comunistă, care timp de 22 ani s'a lăudat că orice dușman va fi zdrobit pe teritoriul lui."¹⁵

Alte acte informative confirmă cu convingere că „sentimentele de loalitate și profundă încredere în spiritul nou al vremii și bucuria realiării Basarabiei la Patria Mamă, se poate citi pe fața tuturoră”.¹⁶

Este remarcabil în acest context că basarabeni de alte origini etnice erau percepuți ca fiind ostili¹⁷ - sau în cel mai bun caz indiferenți - față de administrația românească. Astfel, conform unei note informative, populația de origine ucraineană „se arată într-o oarecare măsură indiferentă față de noua situație. Nu lasă a se înțelege nici în bine, nici în rău, reocuparea de către trupele noastre a Basarabiei.”¹⁸ Populația rusă era apreciată ca neprietenoasă noului guvernământ, fiind pusă pe același cântar cu simpatizanții puterii Sovietice. În acesta mod, la 14 septembrie 1941, Ion Antonescu i-a ordonat guvernatorului Basarabiei C. Gh. Voiculescu să fie considerați suspecti „toți cei de origine rusă și toți cari au servit sub bolșevici”.¹⁹

În paralel cu aplicarea unei politici ferme de românizare în Basarabia, în cadrul căreia românii basarabeni erau considerați parte integrantă a organismului românesc, documentele studiate înregistrează de asemenea și sentimente de alt ordin. Ele decurg din experiența percepută ca traumatizantă a pierderii teritoriale și din umilințele suferite de reprezentanții statului român în vara anului 1940. Faptul că unii basarabeni și-au manifestat atunci mulțumirea față de incorporarea provinciei lor de către URSS, sau că au decis să rămână în teritoriul ocupat de sovietici, a afectat profund orgoliul demnitarilor români, într-o perioadă când aspirațiile etnocratice ale statului românesc erau în plină ascensiune. Aceasta a dus la o disqualificare relativă a locuitorilor Basarabiei în ochii funcționarilor români, imediat după recucerirea provinciei. Astfel, raportul legiunei jandarmeriei orașului Chișinăului menționează că în perioada retragerii trupelor române din Basarabia „această populație și-a pierdut cel mai mic sentiment românesc, s'au în-

¹⁵ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Armata a 3-a”. Inv. S/6776, rola 352, f. 133, Nota informativă de la 12 august 1941; USHMM, RG-25.003, rola 18.

¹⁶ Gosudarstvennyi Arkhiv Odesskoi Oblasti, Fond 2248, inv.1, dos. 23, Notă informativă de la 31 august 1941; USHMM, RG-31.014; Acc.1996.A.0115.

¹⁷ În perioada verii și toamnei anului 1941 au avut loc execuții în masă și deportări ale evreilor basarabeni. Documentele administrative abundă în învinuiri la adresa evreilor și pretinse intenții ale acestora de destabilizare a situației și de sabotare a conducerii românești.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Guvernământul Basarabiei Cabinet Militar”, Inv. S/19845, rola nr. 651, p. 533; USHMM, RG-25.003M, rola 121.

truchipat una cu hoardele bolșevice și minoritarii locali și au început a se deda la jafuri contra armatei și funcționarilor²⁰.

Resentimentul acumulat de către funcționarilor români în urma evenimentelor din iunie 1940, cumulată uneori cu frica față de statul sovietic, marchează într-un mod aparte atitudinea lor față de populația din Basarabia, odată cu recuperarea provinciei în iunie 1941. Contactul pe care l-au avut basarabeni cu puterea sovietică între 1940 și 1941 este apreciat ca unul nefast, calificat câteodată în termeni religioși. Astfel, opțiunea basarabenilor de a nu se împotrivi incorporării provinciei lor de către statul sovietic este asociată de către autoritățile românești cu decizia de Dumnezeu și cu trecerea de partea Satanei²¹. Odată cu așa-zisa renegare a bunei credințe de către populația basarabeană sub regimul sovietic, s-a presupus că manifestările ei antiromânești ar fi atins punctul culminant. Un raport al jandarmeriei insistă că în această perioadă basarabeni „și-a[u] pierdut în majoritate simțul de român” și au trecut la fapte îndreptate împotriva statului român:

„Mulți dintre ei s-au dedat la acte de spionaj, trădare și aducerea trupelor sovietice spre pozițiunile noastre în timpul operațiunilor, culminând prin aceia că unii din ei în mod voluntar au luptat în rândurile armatei roșii contra noastră, au prins agenți de ai noștri pe care i-au predat autorităților sovietice și i-a executat.”²²

Fapt curios, deși „trecut de partea Satanei”, basarabeanul nu este văzut ca un colaboraționist activ cu puterea sovietică, ci mai curînd ca un obiect pasiv în mâinile ei. Basarabeanul în sufletul căruia „propaganda comunistă prinsese rădăcini” apare ca slab de fire, oportunist, incapabil de o analiză judicioasă a situației create. Calculul acestor basarabeni „a fost amar și greșit” deoarece ei „nu au așteptat rezultatele viitorului și deznodământul ce a dat loc la salvarea lor din ghiarele bolșevismului”. Mai mult ca atît, conform acestui document, chiar și basarabeni care au spionat statul român și i-au ajutat pe sovietici sînt parțial disculpați prin afirmarea că ei ar fi făcut acest lucru „print-un nenorocit act de inconștientă cauză comunistă.”²³ Unele documente redactate de reprezentanții administrației românești trădează o atitudine paternalistă amestecată cu o oarecare condescendență. Astfel, ostașii români sînt reprezentați într-un raport al Armatei a 3-a ca „niște cruciați care au mers să se jertfească pentru credință în Dumnezeu și în

²⁰ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Anul 1941; USHMM, RG-25.010M, rola 6.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ USHMM, RG-25.010M, rola 6, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Anul 1941.

biserica batjocorită de iudeo-comuniști”. În același timp, unul dintre basarabeni s-ar fi adresat acestora cu cuvintele: „ne-ați luat jugul, dați-ne minte”²⁴

În mod aparent paradoxal, contactul populației din Basarabia cu statul sovietic nu întotdeauna era privit în corespondența administrației românești ca având o influență dăunătoare asupra mentalității basarabenilor și a spiritului românismului în această provincie. Unii funcționari și militari români erau de părerea că simpatia basarabenilor față de regimul sovietic s-a diminuat considerabil după un an de aflare în componența URSS, în primul rând din cauza terorii exercitate de poliția politică sovietică, în al doilea rând, în urma lipsurilor materiale suferite în această perioadă. Astfel, un buletin contrainformativ al inspectoratului regional de poliție Chișinău susține că:

„un an de ocupație sovietică a produs în sânul populației la orașe și sate mari nemulțumiri. Au rămas decepționați chiar și acei cari simpatizau cu mișcarea comunistă. La toate categoriile sociale standardul de viață din timpul ocupației sovietice era inferior celui românesc”²⁵

Șeful poliției Cetatea Albă Venculescu și șeful Biroului Siguranței Teodorescu Petre reiau aproape cuvânt cu cuvânt afirmațiile sus-menționate, subliniind pe de asupra:

„acțiunea dusă contra religiei conduse de evrei, regimul sever la care erau supuși muncitorii agricoli țărani care acceptaseră să intre în colhozuri cari trebuia să dea un randament fixat în orele de lucru cerute de autoritățile sovietice și impozitele în natură și bani pe cari trebuia să le plătească populația rurală statului și în special acei cari nu intraseră în colhozuri a produs cele mai mari nemulțumiri”²⁶

Jandarmeria notează că țăranii basarabeni consideră acțiunea poliției sovietice ca fiind mai eficientă decât a celei românești. Unul din ei apreciază:

„era destul un milițian pentru o plasă pentru a ține în mână toată ordinea, siguranța și executarea ordinelor, pe câtă vreme la Români, din cauza favorurilor și a corupției în serviciu, populația iarăși nu execută la timp toate dispozițiunile date în Administrație”²⁷

²⁴ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Armata a 3-a”. Inv. S/6776, rola nr. 352, f. 133, 12 august 1941; USHMM, RG-25.003, rola 18.

²⁵ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Guvernământul Basarabiei Cabinet Militar”, Inv. S/19845, rola nr. 651, de la 10-20 august 1941; USHMM, RG -25.003M, rola 121.

²⁶ Gosudarstvennyi Arkhiv Odesskoi Oblasti, Fond 2248, inv.1, dos. 23; USHMM, RG-31.014; Acc.1996.A.0115.

²⁷ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Anul 1941, 12 noiembrie 1941; USHMM, RG 25.010M, rola 9.

Conform afirmației omului politic și de stat basarabean Vladimir Cristi, populația basarabeană, în special cea rurală, este „incontestabil mulțumită că a scăpat de sub jugul și tirania bolșevismului, datorită soldatului român și înțelepciunii Conducătorului”.²⁸ Mai mult ca atât, politicianul subliniază că dacă administrația românească n-a reușit să cucerească simpatia și loialitatea basarabenilor în perioada interbelică, atunci regimul bolșevic, prin politica sa și prin nivelul de viață impus populației în 1940-41, i-a apropiat mai mult pe basarabeni de România. V. Cristi exprimă o părere îndrăzneată, susținând că „într'un an de stăpânire bolșevică Basarabia a fost românizată mai mult decât în cei 22 ani ai stăpânirii noastre [românești].”²⁹

Chiar și rapoartele ce criticau aspru convertirea basarabenilor la comunism recunosc că, totuși, o parte din basarabeni au rămas loiali statului român și că aceștia „a[u] răsuflat ușor” la intrarea românilor și „a[u] adus laudă lui Dumnezeu că au scăpat de sub regimul bolșevic, care le urmărea distrugerea”. Chiar și acei care n-au fost loiali administrației românești și nu priveau cu ochi buni reinstalarea ei, „nu se manifestă sub nici o formă de frica rigorilor legilor și caută a se reabilita prin diferite acte de supunere și loialitate de care dau dovadă”.³⁰

Atitudinea ambiguă a autorităților românești poate fi explicată și prin faptul că resentimentele suportate în trecutul recent se ciocneau de necesitățile imperioase ale prezentului. Dacă trecutul cerea pedepsirea „colaboraționiștilor” cu puterea sovietică și răzbunarea statului românesc, atunci interesele prezentului și viitorului aduceau la suprafață necesitatea stabilizării puterii și a reconcilierii cu populația locală în această regiune. Discursul funcționarilor „regățeni”, veniți să conducă viața provinciei recucerite, este marcat de această dilemă, ei încercând să condamne și să justifice în același timp comportamentul basarabenilor între 1940 și 1941. Astfel, o dare de seamă a Biroului de Siguranță din Cetatea Albă explică comportamentul basarabenilor ce s-au evacuat spre est împreună cu sovieticii prin aceea că, în momentul reocupării Basarabiei, majoritatea populației plecată peste Nistru „a fost luată cu ordin fie sub forma mobilizărilor în armată sau formațiunilor auxiliare, sau obligați să plece tot prin ordine împreună cu stabilamentele în care lucrau, în planul de mobilizare generală a bolșevicilor”³¹. Pe de altă parte, potrivit aceluiași document, o parte din populația venită din interiorul țării în Basarabia după 28 iunie 1940 s-ar fi întors pentru a-și lua familiile, în

²⁸ Cabinetul Civilo-Militar pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei, Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fondul nr. 706, inv. 1, dos. 10, f. 16; USHMM, CBBT, rola 2.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Anul 1941; USHMM, RG-25.010M, rola 6.

³¹ Gosudarstvennyi Arkhiv Odesskoi Oblasti, Fond 2248, op.1, ed. hr. 23, raportul cuprinde perioada de la 6 noiembrie la 6 decembrie 1941; USHMM, RG-31.014; Acc.1996.A.0115.

timp ce elevii și studenții, printre alții, au revenit la domiciliile părinților lor.³² În fine, autorii documentului aduc la cunoștința superiorilor lor că

„categoriile locuitorilor enumerate mai sus speră că Guvernul și înțelegătoarea conducere a D-lui Mareșal Antonescu vor reglementa în mod echitabil situația cetățeniei lor prin măsurile ce se vor lua ulterior sau prin regulamentul egal ce va apare”³³

Basarabenilor li se atribuie uneori o atitudine rezervată față de administrația românească. O dare de seamă informativă pentru județul Ismail caracteriza populația basarabeiană ca fiind „într’o stare de neclarificare a opiniei”, stare explicată prin faptul că aceasta „trăiește sub o permanentă frică”³⁴.

Un document important, semnat la 4 septembrie 1941 de către guvernatorul Basarabiei generalul C. Gh. Voiculescu și trimis către toate direcțiile, prefecturile, primăriile, Inspectoratului Jandarmi, Inspectoratului de Politici și subdirecții³⁵, ilustrează în mod expresiv imaginea basarabenilor în percepția administrației provinciei. Din deschiderea comunicatului se declară tranșant că „un an de stăpânire sovietică a fost suficient ca să atrofieze multor basarabeni orice simțământ de disciplină, de respect și de ierarhie”. C. Gh. Voiculescu se arată în continuare nemulțumit de schimbările impuse de puterea sovietică care ar fi dus la zdruncinarea sistemului ierarhic, considerat un element constitutiv al societății românești din perioada interbelică. Guvernatorul Basarabiei critică cu asprime „acea „tovărășie” care tindea la nivelarea claselor sociale, formula încetățenită de a se adresa numai cu „tu” [ce] a dat o iluzie de egalitate celor situați pe cele mai mici trepte sociale”. Pentru Voiculescu, privilegierea clasei de jos sau „a celor fără nici un căpătâiu” echivalează cu transformarea lor în „tip[i] refractar[i] față de orice ordine, disciplină și ierarhie”. În același timp, persoanele ce aparțin claselor superioare ar fi fost de fapt coborâți, prin această „egalitate”, impunându-li-se un fel de „complex de inferioritate”³⁶.

Voiculescu este indignat de atmosfera de „egalitativism” ce domnea în instituțiile și organizațiile din Basarabia în care activau funcționari localnici. După părerea guvernatorului,

„un observator atent ar rămâne surprins de lipsa de deferență ce o datorează cei mici față de cei situați pe o treaptă ierarhică mai înaltă. Nu mai vorbim de ma-

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Guvernământul Basarabiei Cabinet Militar”, Inv. S/19845, rola nr. 651, f. 397, septembrie 1941; USHMM, RG -25.003M, rola 121.

³⁵ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Guvernământul Basarabiei Cabinet Militar”, Inv. S/19845, rola nr. 651, f. 306; USHMM, RG -25.003M, rola 121.

³⁶ *Ibidem.*

niera și de ținuta multor cetățeni atunci când se adresează unei autorități; au parcă ceva poruncitor, - „ceva” cu care cel care a trăit în Vechiul Regat nu este obișnuit”³⁷.

Afirmația este sprijinită de câteva exemple. Printre altele, este invocat cazul inginerului Vasenco de la serviciul tehnic de pe lângă Prefectura orașului Bălți, despre care se subliniază că „rămase sub soviete”. Din documentul dat aflăm că, în timpul cît acesta lipsea de la birou, curierul său, la fel „rămas sub soviete”, s-a așezat la birou pe scaunul șefului său, inginerul Vasenco. Voiculescu se arată scandalizat de faptul că la întoarcerea inginerului, curierul nu s-a ridicat de pe scaun; mai mult decît atît, „nici inginerului nu i s’a părut acest fapt anormal”, ci „a luat alt scaun și s’a așezat alături de el.” Un exemplu similar adus de guvernator este cel al fostului director al Seminarului Teologic din Chișinău despre care susține că „s’a complăcut pe tot timpul ocupației în anturajul servitorilor de la acea școală.” În final, autorul documentului conchide că „[acestea] sunt exemple mici, neînsemnate, dar care ilustrează o anumită stare de lucruri, o anumită mentalitate”³⁸.

În circulara sa, Voiculescu explică constatările sale prin faptul că sub ocupație sovietică, nici funcționarii nici profesorii nu aveau nici o autoritate față de cetățeni sau elevi; că aceștia își pierduse orice prestigiu. O serie de măsuri este menită să îndrepte situația creată. Astfel, se ordonă ca întreg personalul administrativ, profesorii, învățătorii, și funcționarii localnici, reprimiți în serviciu în urma verificărilor efectuate, să fie trimiși dincolo de Prut „sau cel puțin în altă localitate mai îndepărtată de cea în care au servit sub regimul sovietic”. Posturile eliberate urmau să fie completate „în primul rînd cu elemente din Vechiul Regat și cu refugiați basarabeni, verificați, cari la evacuare au plecat peste Prut”. În sfîrșit, guvernatorul cere insistent ca „fiecare șef de orice categorie și treaptă să vegheze continuu la restabilirea ideii de disciplină, respect și erarhie, intervenind energic ori de câte ori aceasta ar suferi”³⁹.

După cum putem observa, în percepția autorităților românești basarabeni constituiau, în linii generale, o populație românească care a fost într-un fel „contaminată” în urma contactului cu regimul comunist-sovietic. Aceasta ar putea fi readusă la normalitate prin aplicarea unei serii de măsuri speciale. Pînă atunci însă, populația civilă din Basarabia nu se putea bucura de o încredere deplină, urmînd a fi administrată de elemente devotate, în principal de funcționari originali din Vechiul Regat. De altfel, localitățile din Basarabia administrate în majori-

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond „Guvernămîntul Basarabiei Cabinet Militar”, Inv. S/19845, rola nr. 651, f. 306; USHMM, RG -25.003M, rola 121.

tate de funcționari „regățeni” erau incluse în categoria celor mai de încredere. O sinteză informativă alcătuită de biroul Siguranței din orașul Cetatea Albă aduce la cunoștința superiorilor săi că populația românească a acestui oraș era alcătuită exclusiv din funcționari, profesori, învățători, ofițeri și subofițeri veniți pentru serviciu în această localitate din Vechiul Regat, pe lângă câteva familii băștinașe. Conform acestui document, starea de spirit a populației românești din oraș „nu lasă de dorit sub nici un raport”; românii de aici dau dovadă de „cea mai desăvârșită încredere în actuala conducere a statului și comentează foarte favorabil toate măsurile de ordine ce se iau și acțiunea ce se desfășoară pentru refacerea și reclădirea Basarabiei”.⁴⁰

Uneori, atitudinea depreciativă exprimată public de unii funcționari regățeni la adresa basarabenilor puteau provoca situații de conflict, cum sînt cele raportate de postul de jandarmi din comuna Țaul. Potrivit acestui raport, majoritatea oamenilor din satul și comuna Țaul nu-și dădeau copiii la școală din cauza că directoarea Plămădeală, soția preotului Valerian Plămădeală, „veșnic îi batjocorește pe copii cu cuvintele „feciori de comuniști și bolșevici ce sunteți voi”, și că „din această pricină, locuitorii acestei comune sunt foarte nemulțumiți”.⁴¹

Lipsurile pricinuite de război acutizează relațiile dintre o parte a populației basarabene cu autoritățile românești. Potrivit ordinului de informare emis la 14 septembrie 1941 de inspectorul de jandarmi, colonelul T. Meculescu, populația din unele localități rurale din Basarabia „manifestă nemulțumiri foarte mari din cauza lipsurilor articolelor de primă necesitate pe care nu și le poate procura și de care duc lipsă foarte mare”. Meculescu se arată îngrijorat de faptul că aceste nemulțumiri ar putea fi speculate de anumite elemente subversive, iar populația s-ar putea deda la manifestări ostile statului. În consecință, inspectorul de jandarmi ordonă să fie luate „măsuri de supraveghere și urmărire a acestei probleme, raportînd la timp inspectoratului orice constatări în această privință”.⁴² Chiar și la Cetatea Albă, unde cu puțin timp înainte s-a raportat o relație armonioasă între autorități și populația românească din oraș, Biroul de Siguranță din municipiu remarcă totuși că „starea de spirit a populației române se prezintă foarte bună, afară de mici nemulțămiri manifestate atunci când sunt rechiziționați pentru diferite munci”.⁴³

De multe ori, refugiații basarabeni întorși în Basarabia după iulie 1941 erau criticii cei mai așpri ai populației rămase sub ocupație sovietică pentru pretinsa ei

⁴⁰ Gosudarstvennyi Arkhiv Oblasti, Fond 2248, inv.1, dos. 23, Raportul de la 19 septembrie pînă la 19 octombrie 1941; USHMM, RG-31.014; Acc.1996.A.0115.

⁴¹ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Anul 1941, f. 532; USHMM, RG – 25.010M, rola 11.

⁴² Inspectoratul General al Jandarmeriei, Anul 1941, f. 462; USHMM, RG – 25.010M, rola 11.

⁴³ Gosudarstvennyi Arkhiv Odesskoi Oblasti, Fond 2248, inv.1, dos. 23, Notă informativă de la 31 august 1941; USHMM, RG-31.014; Acc.1996.A.0115.

lipsă de loialitate față de statul român. Astfel, dintr-o notă informativă a legiunei de jandarmi Lăpușna, aflăm că refugiații basarabeni din această localitate considerau că cea mai potrivită formă de guvernare pentru Basarabia ar fi „o dictatură militară cât mai severă”, deoarece locuitorii acesteia „nu au nici-o conștiință națională” și le „este idiferent faptul că azi filfiie drapelul tricolorului sau steagul roșu”.⁴⁴

Nu toți basarabeni refugiați împărtășeau însă asemenea opinii radicale. Vladimir Cristi,⁴⁵ menționat mai sus, manifesta o atitudine cu totul diferită. Acesta îi trimite la 6 octombrie 1941 guvernatorului Basarabiei un memoriu în care își exprimă punctul său de vedere cu privire la starea de lucruri în Basarabia recucerită și, totodată, oferă câteva sugestii pentru o administrare mai eficientă a provinciei. Cristi scoate în evidență atitudinea favorabilă a țăranilor basarabeni față de administrația românească, încurajată mai ales de nemulțumirea provocată de abuzurile săvârșite de administrația sovietică. În opinia sa, era absolut necesar să se consolideze în mod definitiv „această stare psihologică a românului basarabean atât de favorabilă nouă”, iar acest lucru trebuia făcut „printr’o politică înțeleaptă.” În viziunea autorului memoriului, „moldovenii din Basarabia sunt buni la suflet și blânzi și tocmai deaceia foarte influențabili atât înspre bine cât și înspre rău”. Cristi cheamă cu insistență la aplicarea unor măsuri înțelepte și în perfectă concordanță cu psihologia populației băștinașe, atenționând asupra faptului că „dacă se vor repeta greșelile făcute dela 1918 până la cea de a doua răpire, se va crea din nou o atmosferă defavorabilă statului”, atmosferă care, subliniază el, fusese manifestată din plin în 1940, cu ocazia evacuării Basarabiei. Spre deosebire de alți reprezentanți ai clasei politice românești, Cristi nu vede în situația dificilă creată un rezultat nemijlocit al liberei alegeri a basarabenilor, ci aruncă o mare parte din vină asupra autorităților românești, considerată autoare a „unui complex de greșeli voite și nevoite săvârșite în toată perioada politicianismului deșănțat, sterp, demagogic” și care, în plus, a fost „venal exploatat cu abilitate de agenții tuturor dușmanilor”⁴⁶. Propunerea sa are un caracter mai temperat decât cea a celorlalți refugiați basarabeni. Ea însă nu conține elemente originale, ci mai degrabă preia o soluție ce se afla deja în curs de aplicare parțială. Astfel, proiectul său prevede să se stabilească în Basarabia

⁴⁴ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Anul 1941, 12 noiembrie 1941; USHMM, RG 25.010M, rola 9.

⁴⁵ Vladimir Cristi a fost deputat al Sfatului Țării, care a votat unirea cu România. Între anii 1938-1940 a fost desemnat ca primar al orașului Chișinău.

⁴⁶ Arhiva Națională a Republicii Moldova, Cabinetul Civilo-Militar pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei, Fond. 706, inv. 1, dos. 10, f. 16; USHMM, CBBT, rola 2.

„o administrare locală formată din elementele cele mai selecte ale cadrelor funcționarești din Vechiul regat, cari să lucreze într-o strânsă colaborare cu basarabenii cinstiți și cunoscători ai împrejurărilor locale, evitând complet politicii de profesie, spumă a revoluției din 1918”.⁴⁷

În încheiere vom remarca că imaginea populației basarabene, așa cum aceasta reiese din documentația produsă de administrația românească din anul 1941, reflectă o stare de lucruri dominantă la acel moment în România și în Europa centrală și orientală. De fapt, imaginea basarabenilor în limbajul administrației românești din timpul celui de-al Doilea Război mondial este rezultatul unei evoluții în acest sens, desfășurate de-a lungul celor două decenii interbelice, când România devenea tot mai mult un stat bazat pe o ideologie etnicistă, pe o ierarhizare strictă a societății în funcție de grupurile sociale de apartenență și pe o intoleranță deschisă față de orice manifestare de regionalism.⁴⁸ Percepția basarabenilor de către reprezentanții administrației românești este ambivalentă. Ca și înainte de 1940, ei sînt văzuți ca parte integrantă a națiunii românești. Totodată, mentalitatea și devotamentul basarabenilor față de statul român sînt considerate corupte de influența ideologiei și mediului sovietic. Românii basarabeni sînt percepuți în continuare de către administrația românească ca fiind categoria demnă de cea mai multă încredere, față de celelalte grupuri etnice conlocuitoare. Cu toate acestea, etnicii români din Basarabia nu se bucură de același grad de încredere ca românii din Vechiul Regat sau basarabenii refugiați în 1940, fiind suspectați de antiromânism și simpatii față de regimul sovietic. Schimbările percepute în mentalitatea basarabenilor în urma anului de ocupație sovietică au prilejuit numeroase neliniști în sînul administrației românești a Basarabiei. Populației civile din Basarabia i s-a imputat atrofierea sentimentelor de disciplină, de respect și de ierarhie în urma contactului cu noile reguli „egalitariste” existente în URSS. În corespundere cu această percepție, s-a ordonat numirea unor numeroși funcționari publici din rîndurile românilor din Vechiul Regat și a basarabenilor refugiați în 1940. Basarabenii ce au deținut anumite funcții în perioada sovietică urmau să fie transferați cu slujba în partea dreaptă a Prutului sau, în anumite cazuri, în unele localități excentrate din Basarabia. Nu putem ști cu exactitate dacă aceste măsuri făceau parte dintr-un proiect temporar sau dintr-o politică permanentă. Este însă evident că, în viziunea administrației românești din acea perioadă, basarabenii urmau să parcurgă un proces de „reabilitare” pentru a redeveni membri cu drepturi depline ai națiunii românești.

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997; Irina Livezeanu, *Op. cit.*